

ADRIEN CANDIARD

De brief aan
Filemon

GEDACHTEN OVER
CHRISTELIJKE VRIJHEID

BERNE
MEDIA

ADRIEN CANDIARD

De brief aan
Filemon

GEDACHTEN OVER
CHRISTELIJKE VRIJHEID

© 2019 Adrien Candiard

© 2020 Berne Media | uitgeverij abdi van berne

www.bernemedia.com

Oorspronkelijke titel: *A Philémon. Réflexions sur la liberté chrétienne*,

© 2019 Les Éditions du Cerf, Parijs

www.editionsducerf.fr

Vertaald uit het Frans door: drs. P.R.M. (Ted) Bagchus

Redactie: Philippe van Heusden

Vormgeving: Peter Slager | Garage BNO

De citaten uit de Bijbel in dit boek zijn overgenomen uit De Nieuwe Bijbelvertaling, Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem, 2004.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-8972-401-4

NUR 703

ISBN e-book 978-90-8972-408-3

HOOFDSTUK

1

‘Bekeert u en geloof in het Evangelie!’ (Marcus 1:15). Deze zin werd bij het begin van de Veertigdagentijd volgens het ritueel van Aswoensdag uitgesproken, terwijl er een kruisje werd gezet op het voorhoofd van mijn parochianen. Een moeder van een gezin had daarop onthutst gereageerd. Zij is een praktiserend gelovige, komt heel regelmatig in de kerk, is betrokken bij de catechismuslessen van de kinderen en diverse parochiële activiteiten en neemt het christelijk leven serieus. ‘In het Evangelie geloven, oké’, luidde in het kort haar verklaring tegenover mij bij het uitgaan van de mis. ‘Door naar de mis te zijn gekomen, leveren we *a priori* al het bewijs dat we er toch wel een beetje in geloven. Maar waarom wordt ons gevraagd om ons te bekeren? Ik ben al christen!’

Alles in aanmerking genomen, is dat gebrek aan begrip wel begrijpelijk. Als je je bekeert, betekent dat dan niet dat je van godsdienst verandert? We kennen bijvoorbeeld de bekering van Paulus, op die befaamde weg naar Damascus (Handelingen 9:3-9).

Vóór die tijd was hij een jood, daarover is geen twijfel mogelijk. Zijn joodse overtuiging zat overigens zó diep, dat hij niet al te zeer gesteld was op christenen en dat hij hen

zelfs vervolgde. Hij beschouwde hun godsdienst als een ketterij, een dwaalleer en een belediging van het ware geloof. Hij was dan misschien enigszins fanatiek, maar hij was in elk geval een vrome jood. En dan, op de weg naar Damascus, waar hij uitgerekend naartoe gaat om zijn plannen voor de christenvervolgung ten uitvoer te brengen, spreekt God tot hem en maakt hij rechtsomkeert. We weten niet of hij van zijn paard valt, zoals de populaire voorstelling van zaken is, evenmin of hij überhaupt een paard had, want daarover zeggen onze bronnen niets, maar daarentegen weten we wel dat hij na dit voorval christen is. En hij is zelfs een heel goede christen, die over de bekende wereld trekt om christengemeenten te stichten, te prediken en te dopen, om uiteindelijk zijn leven te geven voor Christus. Hij was joods, hij wordt christen: dat is onmiskenbaar een zuivere bekeering. Daar kun je bewondering voor opbrengen, maar als je al christen bent, is nauwelijks te begrijpen hoe, en vooral waarom, je hem zou moeten navolgen. Een bekeering is iets voor andere mensen, voor wie het in hun jeugd niet vanzelf ging, voor degenen die niet op de juiste plaats zijn geboren.

Toch geeft Paulus nooit een dergelijke voorstelling van zaken. Wanneer hij verslag doet van die schokkende ervaring, vertelt hij ons niet dat hij een andere richting is ingeslagen. Zijn bekeering hield niet in dat hij van de ene leer overstapte op de andere, nog minder dat hij deel ging uitmaken van een andere groepering. Paulus is niet van God gewisseld: het is nog steeds dezelfde God, de God van Abraham, Isaak en Jacob, de God van het Verbond, de God die zijn volk uit Egypte liet vertrekken. Niet God is zo veranderd, maar Paulus is door zijn bekeering niet dezelfde gebleven. Hij is zo sterk veranderd, dat het lastig wordt om hem te begrijpen zonder terug te gaan naar die eerste belangrijke

gebeurtenis. Als wij willen begrijpen wat hij aan Filemon schrijft, dan moeten we teruggaan naar die nieuwe geboorte, op de weg naar Damascus.

Deze farizeeër werd geboren in Tarsus, gelegen aan de zuidkust van het huidige Turkije, en opgevoed in Jeruzalem (Handelingen 22:3). Via zijn ouders verkreeg hij het, in het Romeinse Rijk zo nuttige, privilege van het Romeins burgerschap. Voordat hij zich bekeerde, was Paulus geen kwaai kerel. Hij leek daarentegen onafgebroken te trachten om zijn best te doen. Daarbij zette hij al zijn tamelijk uitzonderlijke wilskracht in om Gods geboden te onderhouden. Al op jonge leeftijd was God voor hem een ernstige aangelegenheid geworden. Hij had een serieuze levensbeschouwing. Hij probeerde van zijn leven een succes te maken en om niet aan de kant te blijven staan, in tegenstelling tot zoveel vrienden van zijn leeftijd, die op hem de indruk maakten dat ze oppervlakkig leefden, alsof er niets van werkelijk belang was.

De jonge Paulus loopt over van energie. Hij merkt dat het leven een diepere betekenis heeft dan op het eerste gezicht lijkt. Hij luistert naar preken, waarin hij wordt opgeroepen om zijn leven te geven, om zich in dienst te stellen, en die woorden brengen als het ware in zijn hart onvermoeide snaren aan het trillen, die het verlangen in hem wekken om boven zichzelf uit te stijgen. Gaandeweg leert hij deze God, over wie zijn ouders met hem gesproken hebben, kennen en liefhebben. Hij beseft dat diezelfde God die in de tijd van Mozes zijn volk bevrijdde en het droogvoets door de Rode Zee liet lopen, enkel het beste met hem voorheeft. God is langzamerhand de horizon geworden waarop hij zich richt. Hij ontdekt dat het kloppende hart in zijn borst groter

wordt en grenzeloze dimensies krijgt. Wat zou zijn onvervulbare verlangen kunnen bevredigen, behalve een onuitputtelijke God?

Maar hoe kun je je tot God verheffen? Gelukkig heeft de Schepper ons niet alleen het leven geschonken: Hij heeft er ook een gebruiksaanwijzing bij geleverd. De jonge Paulus, die naast deze Romeinse naam ook de joodse naam Saul draagt, stort zich hartstochtelijk op de studie van de 613 geboden van de Wet van Mozes, volgens de telling van de rabbijnen. Dat is wel wat veel, zelfs voor een jongeman die een hartveroverende ijver aan de dag legt. 613, waarvan 248 positieve geboden ('Toon eerbied voor uw vader en uw moeder...') en 365 verboden ('Pleeg geen moord...'). Evenveel verboden als dagen in het jaar. 613 geboden die je moet leren, die je niet mag vergeten en vooral, die je in de praktijk moet brengen. Dat vraagt geen geringe inspanning, maar wie zei dat het gemakkelijk is om de goede God te verdienen? Wie anders dan Hij heeft de regels vastgesteld en besloten dat dit de prijs is die voor de zaligheid moet worden betaald? Je best doen, iets anders zit er immers niet op voor een goede gelovige?

Toch doet de jonge Paulus gaandeweg de pijnlijke ervaring op dat je er met enkel enthousiasme niet komt. Het is niet genoeg om van goede wil te zijn. Het is niet genoeg om de geboden te kennen, het is niet genoeg om de bereidheid te hebben ze te onderhouden, als het doel is om je leven er nauwkeurig op af te stellen. In zijn jeugdige opvliegendheid ergert hij zich natuurlijk aan de huichelarij van sommige mensen, die een vroom gezicht trekken, die elke zaterdag de synagoge bezoeken waar ze een ereplaats innemen, maar die tegelijkertijd driftig zijn, gierig en hard tegen hun werknemers, hun vrouw en hun kinderen. Hij is verontwaardigd,

maar hij begint te merken dat hij zelf misschien niet beter is. Want ook hem lukt het niet altijd om de 613 geboden te onderhouden. De confrontatie met zijn eigen zwakheid wordt een bittere ervaring; het vernedert hem en maakt hem kwaad.

Ik kan niet zeggen op welk punt zijn wilskracht tekortschoot, want Paulus heeft daar nooit een mededeling over gedaan. Maar hij wist de situatie samen te vatten met een formulering die niemand zal verrassen die ooit heeft geprobeerd om zijn leven in overeenstemming te brengen met zijn ideaal. Hij schrijft: 'Ik wil het goede wel, maar het goede doen kan ik niet. Wat ik verlang te doen, het goede, laat ik na; wat ik wil vermijden, het kwade, dat doe ik' (Romeinen 7:18-19). Als het gaat om die massa geboden van God, zijn er ook zoveel terreinen waarop we ons gemakkelijk laten overrompelen! Om maar de meest bekende en de meest vernederende te noemen: de beheersing van de eetlust en van de geslachtsdrift; maar er is ook nog de hele rest: woede, jaloezie, ongeduld, ijdelheid, zoveel passies waartegen de goede wil niet altijd is opgewassen. Eigenlijk is het een vrij gewone ervaring die we waarschijnlijk allemaal wel gehad hebben; maar dat wist Paulus nog niet.

Geconfronteerd met zijn mislukkingen, zei de jonge Paulus aanvankelijk bij zichzelf dat het aan hem lag, en hij voelde zich schuldig: hij was niet wilskrachtig genoeg geweest. De volgende keer hoefde hij alleen maar waakzamer te zijn, meer en hogere eisen aan zichzelf te stellen. Dat lukte hem soms en dan leverden zijn inspanningen op bepaalde punten resultaten op. Hij maakte vorderingen en benaderde zijn ideaal. Maar niet altijd. En terwijl hij soms dacht dat hij zich uit een netelige situatie had gered en dat

hij ten slotte met zijn goede wil de macht over zichzelf had gekregen, was het pats: dan kon hij met alles weer opnieuw beginnen. En die herhaalde mislukkingen beletten hem niet om zich volkomen toe te leggen op Gods geboden. Hij wist namelijk, of meende te weten, dat hij enkel onder die voorwaarde Gods onmetelijke liefde kon verdienen.

Hij durfde het zichzelf niet te bekennen, maar deze permanente spanning maakte hem niet erg gelukkig. Doordat hij er met het verstrijken van de jaren niet in slaagde dat ideaalbeeld te bereiken, hoewel hij daar met al zijn kracht naar streefde, verloor hij gaandeweg zijn zelfvertrouwen, ook al bleef zijn vastberadenheid daarbij onaangetast. Het was toch ergerniswekkend dat het hem niet lukte, terwijl het volledig afhing van zijn wil! Maar hij voelde wel dat ondanks al zijn inspanningen zijn hart verdorde en verhardde. Hoewel hij echt van zijn ouders, zijn broers en zijn zussen hield, kon hij thuis heel hard voor hen zijn. Bij zijn vrienden stond hij bekend als iemand die onverzettelijk, veeleisend, kortom een beetje lastig was. Daar leed hij onder, want hij vermoedde wel dat hij vanwege dat onbuigzame karakter nog verder verwijderd bleef van dat ideaal uit de Wet van Mozes. Die Wet gaf hem de opdracht 'Heb je naaste lief als jezelf' (Leviticus 19:18), terwijl het heel vaak gebeurde dat hij in wezen de een noch de ander liefhad. Daar leed hij onder, maar het enige middel dat hij kon bedenken om tot een oplossing te komen, was om zijn inspanning en zijn moeite te verdubbelen. Dat maakte het vaak echter alleen maar erger. Om kort te gaan: het ging uiteindelijk niet zo goed.

Daar kwam nog bij dat er in het toch vurige geloofsleven van de jonge Paulus van nog een andere en heel wat vervelender zorg sprake was: hij wist met zichzelf geen raad. Er was hem wel gezegd dat hij niet te veel aan zichzelf moest

denken, maar men was vergeten om hem uit te leggen hoe je dat aanpakt. Ze konden voor hem beslist nog niet de zin citeren van de schrijver Georges Bernanos, want die zou die zin pas twintig eeuwen later noteren, 'Genade betekent dat je jezelf vergeet', maar hij had de achterliggende gedachte al wel goed begrepen. Prima, maar hoe pak ik dat aan? Dat was wat hij zich afvroeg. En hoe meer hij daaraan dacht, hoe minder hij zichzelf vergat: de grootst mogelijke vicieuze cirkel. Was dat nu geen vreselijk paradoxale eis? Hoe kun je nu naar de volmaaktheid streven, zonder de tijd te nemen voor introspectie? Hoe zou hij zichzelf ervan kunnen overtuigen dat hij elk van de geboden zou naleven, dat hij geen enkel van de 365 verboden zou overtreden, zonder de tijd te nemen voor zelfbeschouwing? Hij werkte er nu al jaren aan om een beter mens te worden, een integer, respectabel mens, die Gods liefde verdiende. Daar had hij al zijn energie in gestopt. Hij werkte aan zichzelf, dat was het kleine kunststuk waar hij op onbaatzuchtige wijze mee bezig was. Zeker, hij had voor dat kunststuk nog geen grote bewondering, want daarvoor was het te onvolmaakt. Maar hoe zou hij zijn ogen er vanaf kunnen houden?

Ondanks zijn sterke geloofsovertuiging, ondanks zijn liefde tot God, ondanks zijn voortdurende inspanningen, voelt Paulus dat hij zich in een impasse bevindt. Juist omdat hij alles doet zoals het hoort en hij zijn best doet. Dan voelt hij langzamerhand een geweldige woede in zich opkomen. Op wie kan hij dan woedend worden? Op God? Dan zou hij ingaan tegen de Wet van Mozes! Op zijn naaste familieleden, op zichzelf? In alle gevallen stuit dat op een verbod van diezelfde Wet. Dus zien we hoe hij op zoek gaat naar zondebokken, vijanden van God, die hij binnen de grenzen van de Wet kan haten. Over hen mag hij al zijn woede uit-